

Високий рівень безробіття, алкоголізм і наркоманія, соціальна нерівність, насильницькі форми поведінки, включаючи агресію – ось далеко не повний перелік криміногенних детермінант злочинності, які визначають кримінальну ситуацію в Україні.

Кримінальна ситуація, що склалася в Україні, вимагає вироблення й реалізації ефективної стратегії протидії злочинності. Ця стратегія повинна бути направлена на нейтралізацію криміногенних факторів, а головне, в основу цієї стратегії необхідно закласти новий концепт реагування на злочинність.

Література

1. Кулик О.Г. Аналіз стану злочинності в Україні за 2002 рік та прогноз на 2003 рік : аналітичний огляд. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2003. – 24 с.
2. Статистична інформація за офіційним сайтом МВС України // mvs.gov.ua
3. Коломієць Ю.Ю. Невідворотність кримінальної відповідальності: правова природа та зміст : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – Одеса, 2005. – 178 с.
4. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2001 р. за даними судової статистики // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 4. – С. 15-25.
5. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2002 р. за даними судової статистики // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 3. – С. 40-49.
6. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції у 2003 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 5. – С. 23-39.
7. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2004 р. (за даними судової статистики) // Офіційний сайт Верховного Суду України / www.scourt.gov.ua
8. Експрес-інформація про стан злочинності на території України за 12 місяців 2004 року // Департамент інформаційних технологій МВС України. – К., 2004.
9. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2005 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 6. – С. 33 – 47.
10. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення : Закон України від 2 червня 2005 р. № 2635-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 28. – Ст. 374.
11. Лобач В. Декриміналізація розкрадання за новим законодавством / В. Лобач // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 8. – С. 36-40.

УДК 342.5

Р.М. Мінченко

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ ОСОБИСТОСТІ ТА ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Для України як країни, що послідовно звільняється від традицій і принципів тоталітаризму і авторитаризму, намагається сформувати правове громадянське суспільство, де людина реально відчувала б себе найвищою соціальною цінністю, шукає своє гідне місце у світовому, зокрема європейському, співтоваристві тощо, безумовно важливим є формування національної державності, в основі якої має бути “людський вимір” та суспільний орієнтир.

Така державність має ґрунтуватися на сучасній вітчизняній доктрині державотворення, яка може бути визначена як певна сукупність науково обґрун-

тованих публічно-владних та політико-управлінських ідей і поглядів, понять і категорій, що набули поширеності й загального визнання в суспільстві. Тільки в такій якості вони мають використовуватися при визначенні засад як внутрішньої, так і зовнішньої державної політики у сферах організації та діяльності держави й суспільства.

Відтак, вітчизняна доктрина державотворення, яка має сповідувати принцип плюралізму, прямо пов'язана і з юридичною наукою, і з практикою державного будівництва. Саме на підставі даної доктрини, з обов'язковим урахуванням філософсько-управлінського розуміння закономірностей поведінки учасників публічно-владних відносин, мають у подальшому створюватися теоретичні засади впровадження принципів демократичної державності в соціальну дійсність, структуруватися певні теорії державної влади та управління, мають здійснюватися, зокрема, конституційно-правове моделювання і прогнозування тенденцій державотворення в Україні.

Не викликає сумнівів, що модернізація соціально-економічної, політико-правової, культурної та всіх інших сфер буття української держави, діяльність її органів і посадових осіб, що виконують регулятивно-управлінські функції, має відбуватися на підставі загальноцивілізаційних цінностей, що їх проголосила нині чинна Конституція України: забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя; розвиток і зміцнення демократизму, гуманізму; верховенство права, розбудова громадянського суспільства та інші загальнолюдські принципи [1].

Так, наприклад, основоположними принципами державно-правового регулювання в сучасних умовах мають стати принципи справедливості, законності, єдності справедливості та законності як найважливіші соціальні цінності, вихідні положення, на яких ґрунтується державне управління, правотворчість, правореалізація і правоохоронна функція. Саме ці принципи визначають найважливіші структурні зв'язки в предметі, методи та механізми державно-правового регулювання як усередині правової системи, так і поза її межами, справляючи управлінський вплив на соціальне середовище.

Процес еволюції вітчизняної державності, в основі якого є ідея "людського виміру" права і держави, влади і політики, також об'єктивно вимагає дотримання принципу справедливості й законності, що обумовлюють демократичні форми взаємовідносин між особистістю та державою в сучасних умовах [2].

Так, справедливість, як правило, визначається як наукова категорія, що відображає взаємодію економіки, політики, права та моралі тощо. Це одна з фундаментальних цінностей суспільно-політичного життя, що виходить із принципу врівноваженості в соціальних відносинах прав і обов'язків людей, інтересів суспільства й особи. Соціальна справедливість є також і відповідністю до рівності й свободи, тісно переплітаючись з ідеями гуманізму, справжнього народовладдя та активного служіння Батьківщині [3, с. 631].

У більшості випадків критеріями принципу справедливості постають соціальні норми – засоби управління, регуляції, контролю та орієнтування поведінки й діяльності індивіда або соціальної групи в державно-організованому суспільстві.

Зокрема, принцип соціальної справедливості містить у собі вимоги відповідності між практичною роллю певних соціальних суб'єктів у житті суспільства та їхнім статусом, між правами та обов'язками, діяннями й відплатою за них, трудом і винагородою, злочином і покаранням, заслугами людей та суспільним визнанням. Йдеться про відносини розподілу та надання не тільки різноманітних соціальних благ, пільг, а й різних соціальних тягарів, обов'язків, відповідальності, ризику й нестатків, які виникають у процесі спілкування соціальних суб'єктів.

По суті, в узагальненому вигляді справедливість слід визначати як прийнятий суспільством та визнаний державою морально виправданий і правильний еталон для порівняння дій чи поведінки певного соціального суб'єкта й відповідної віддачі за них з боку інших суб'єктів (у тому числі й у першу чергу – держави, державної влади, державних діячів, політиків, політичних партій і чиновників) або суспільства в цілому. Існуючи в реальному суспільстві, вимоги принципу справедливості сприяють як стабільності, так і динаміці відносин відповідного типу, котрі фактично оцінюються на кожному етапі суспільного розвитку з точки зору їх корисності. Тому одночасно існують різні уявлення про справедливе та несправедливе, котрі змінюються під впливом соціальних змін [4].

Отже, можна дійти висновку, що важлива роль у становленні нашого суспільства насамперед має належати соціальній справедливості, яка в сучасних умовах виступає визначальним чинником демократизації та стабілізації суспільного розвитку, сприяє подоланню наслідків тоталітарного режиму, зародженню цивілізованих засад розбудови української демократичної державності. Саме за умов перехідного періоду, який характеризується масштабними соціально-економічними та державно-правовими реформами, соціальна справедливість набуває особливого значення.

Відомо, що влада, в тому числі державна, і справедливість не поглинають змісту одна одної, вони нетотожні, між ними існують тісні взаємозв'язки, так само, як між усіма соціальними (і не тільки соціальними) явищами. Зв'язок влади і справедливості, наприклад, може бути обумовленим чинником тлумачення владних відносин як особливого типу розподілу тих відносин, коли об'єктом розподілу розглядаються права й обов'язки учасників певної форми соціальної взаємодії, що визначаються життєвими потребами і благами, які дістаються цим учасникам відповідно до їх місця в соціально-економічній структурі суспільства. Тим самим справедливість впливає на владу як специфічний регулятор суспільних відносин.

Проблема взаємозв'язку державної влади і справедливості в наші дні обумовлена, особливо в пострадянських країнах, у тому числі й в Україні, необхідністю побудови та розвитку правової держави, розвитку її взаємодії з існуючим конкретно-історичним суспільством, з правами і свободами людини й громадянина. У свою чергу, розгляд цієї проблеми зумовлений прагненням усвідомити гуманну і самокритичну природу влади, зміст її системи, що має сприяти забезпеченню соціальної справедливості, узгодженню приватних і публічних соціальних інтересів, а отже, законності в суспільстві.

Отже, соціальна справедливість є найважливішою соціальною цінністю, творчим феноменом, який сприяє реформуванню суспільства на засадах демократії та гуманізму. Діалектичний зв'язок "соціальної справедливості – права – законності" особливо яскраво виявляється у феномені правового суспільства та формуванні держави із соціально орієнтованою економікою [5, с. 1].

У цьому категоріальному ланцюгу законність як принцип, відправне положення та об'єктивна властивість права в узагальненому вигляді становить загальну вимогу дотримання та виконання законів. Законність є неодмінним атрибутом і водночас своєрідним критерієм правового життя суспільства та громадян, їхньої взаємодії між собою, державою та її інститутами. Це – комплексне політико-правове явище, що відображає правовий характер організації суспільного життя, органічний зв'язок права і влади, права і держави [6, с. 498–499]. У правовій державі вона є одним із визначальних принципів конституційного ладу, що вимагає правочинної діяльності органів держави, посадових осіб, державних організацій і установ, підприємств та інших суб'єктів права [7, с. 208].

Справедливість та законність не тільки проявляються і взаємодіють на різних стадіях правового регулювання: на етапах законотворчості (формування і прийняття уповноваженими державними органами норм права), виникнення правовідносин (існування певних юридичних фактів і сторін – уповноваженої та зобов'язаної), правореалізації (правозастосування) та правоохоронної функції тощо. Ці принципи насамперед мають бути покладені в основу цивілізованої взаємодії особистості й держави, державної влади та її органів і посадових осіб тощо. При цьому слід відзначити органічний зв'язок законності й справедливості, який у державно-правовому регулюванні має двосторонній характер. Законність виникає на ґрунті справедливих правових норм, а після встановлення правопорядку стає важливим фактором забезпечення права і зафіксованих у його нормах вимог справедливості. Існування законності та правопорядку вносить усталеність у соціальні відносини. З іншого боку, вимоги справедливості втілюються в соціальне життя при реалізації норм права. Загальним засобом правореалізації є дотримання правових норм. Якщо індивід буде переконаний у справедливості вимог правових норм, він не потребуватиме додаткового державного впливу для виконання цих вимог. Він діятиме самостійно і добровільно цілком правомірно.

Важливим принципом взаємодії особистості та державної влади в умовах демократичної еволюції вітчизняної державності поступово стає принцип субсидіарності. У найбільш широкому соціально-політичному і юридичному плані дана проблема, з одного боку, полягає в подоланні тенденцій узурпації влади державою на збиток суспільству та визнанні верховенства права, а з іншого – у створенні умов для формування громадянського суспільства, в якому не людина існує для держави, а держава для суспільства, у передачі більшості функцій і повноважень на рівень правовільного функціонування особистості та місцевого самоврядування. Держава, як найбільш субсидіарна інституція, зобов'язана визнати й забезпечити умови для реалізації принципу пріоритету прав та інте-

ресів особистості перед правами й інтересами будь-якої спільності чи публічно владної інституції, пріоритету меншої, раніше утвореної спільності в порівнянні із спільністю більшою або спільністю більш високого рівня.

Виходячи з цього, у найзагальнішому вигляді принцип субсидіарності означає, що права і свободи особистості є джерелом усіх прав та обов'язків суспільства, територіальної громади, держави та її органів. Аналогічно тому, як людина звертається по допомогу до суспільства лише в тому випадку, коли вона вже неспроможна реалізувати свої життєві функції, кожне суспільство, будучи меншим або "нижчим", звертається по допомогу до суспільств більших або "вищих" у тому і тільки в тому разі, якщо не може здійснити повноту своїх завдань, які визначаються потребами всіх його членів. Саме тому кожне "вище" суспільство зобов'язане поважати обов'язки та права "нижчих", забезпечуючи тим можливість здійснення їхніх природних функцій [8, с. 168–169].

Партнерство є одним із ключових принципів взаємодії особистості та держави. Насамперед, воно атрибутивно присутнє в механізмі взаємодії суб'єктів громадянського суспільства, яке становить сферу самодіяльності й самоорганізації вільних і рівноправних громадян та їхніх добровільних формувань (об'єднань). Адже громадянське суспільство здійснює свої функції, зокрема з інтеграції суспільства, створення базових форм міжособистісної солідарності, опрацювання механізмів узгодження розбіжних інтересів і врегулювання конфліктів, за допомогою партнерського механізму. Інтеграція суспільства забезпечується завдяки досягненню соціальної злагоди на основі відкритого і неупередженого дискурсу й затвердження в суспільній свідомості цінності неконфронтаційної взаємодії.

Соціальне партнерство є механізмом узгодження інтересів різних прошарків населення, поданих у соціальній структурі, за допомогою реалізації цільових соціальних програм, спрямованих на забезпечення соціального захисту населення. Так, найефективнішою формою партнерської взаємодії органів влади з некомерційними організаціями як суб'єктами громадянського суспільства в цьому напрямі є соціальне замовлення, тобто комплекс конкретних заходів, спрямованих на реалізацію загальнодержавних і місцевих цільових програм та соціальних проєктів, виконавцем яких є некомерційна організація. Тим самим соціальне партнерство сприяє відмові держави від патерналістської моделі організації соціальної політики і сприяє розвитку громадянської ініціативи.

У демократичному суспільстві політичне партнерство має здійснюватися на всіх рівнях суспільно-політичної практики.

Важливим принципом взаємодії між особистістю, суспільством і державою та її інститутами в умовах сучасних модернізаційних процесів має стати принцип оптимального врахування в державотворенні та збереженні національних, культурних, місцевих, історичних та інших традицій, особливостей, унікальних проявів у життєдіяльності людини та її асоціацій, насамперед територіальних колективів.

Окрім зазначених та охарактеризованих вище, в аспекті еволюції вітчизняної державності важливі такі принципи взаємовідносин між людиною та державною владою, які покладені в основу сучасної державно-правової політики, серед яких

– соціальна обумовленість і наукова аргументація; стійкість і передбачуваність; легальність, легітимність і демократизм; моральність і гуманізм; гласність і транспарентність; пріоритетність прав людини, зв'язаних з інтересами суспільства й держави; відповідність міжнародно-правовим вимогам і стандартам тощо.

Саме тому головна ідея сучасного розвитку України полягає в тому, щоб створити ефективний механізм взаємодії людини і державної влади, в основу якого має покладатися пріоритетність прав людини. Для реалізації цієї ідеї необхідно, щоб держава та всі інші суб'єкти політичної системи суспільства дотримувались у своїй діяльності демократичних принципів, закріплених у Конституції України, однак з різних причин не реалізованих повною мірою на практиці. Найважливішими причинами цього є: недосконалість громадянського суспільства і його основних інститутів, недосконалість української демократії; нерозвинене почуття громадянської й особистої гідності та брак уміння відстоювати його цивілізованим шляхом; недосконалість системи державної влади, особливо судової влади, низький рівень правової культури тощо [9].

Тому очевидно, що для виправлення існуючої ситуації необхідна сильна державна воля в застосуванні як правових, так і політичних, адміністративних і соціально-економічних методів впливу. В умовах традиційної нерозвиненості інститутів громадянського суспільства в нашій країні конституційне закріплення основ їх вільного саморозвитку конче необхідне. Тому можна відзначити як позитивний той факт, що в Україні конституційні основи громадянського суспільства загалом визнані державою та встановлені в Основному Законі. Тим самим ставиться надійний бар'єр спробам надмірного втручання у приватне життя людини з боку держави, гарантується розвиток саме демократичних основ самоврядування в основних сферах життєдіяльності суспільства.

Водночас слід зазначити, що держава не має права самоусуватися від регулювання суспільно-політичних, організаційно-економічних і соціальних відносин. На це не дає права і Конституція, яка визначає обов'язки держави перед громадянським суспільством, ключовим з яких є створення умов для реалізації конституційного принципу, згідно з яким людина, її життя, права і свободи є найвищою соціальною цінністю.

Література

1. Фулей Т.І. Впровадження у законодавство України сучасних загальнолюдських принципів права / Т.І. Фулей // Вісн. Запоріз. юрид. ін-ту. – 2002. – № 4. – С. 36–45; Фулей Т.І. Деякі проблеми впровадження загальнолюдських принципів права та правових принципів у юридичну практику України / Т.І. Фулей // Вісн. Львів. ін-ту внутр. справ. – Л., 2002. – Вип. 2 – С. 137–146.
2. Венгеров А.Б. Теория государства и права : учебник для юрид. вузов / А.Б. Венгеров. – 3-е изд. – М. : Юриспруденция, 1999. – 528 с.; Верецька Л.І. Справедливість, суспільство, право: суперечності взаємозв'язку / Л.І. Верецька // Наукове пізнання : методологія та технологія. – 2001. – Вип. 1 (7). – С. 127–1304.
3. Трипольський В.О. Справедливість соціальна // Політол. енцикл. словник / упоряд. В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К., 2004. – С. 631.
4. Околіта С.В. Справедливість та законність як принципи державно-правового регулювання : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 – філософія державного управління / С.В. Околіта. – К., 2000. – 18 с.

5. Сокурєнко В.В. Роль соціальної справедливості в розбудові правової соціальної держави : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.12 – філософія права / В.В. Сокурєнко. – К., 2002. – 19 с.
6. Шемшученко Ю.С. Законність / Ю.С. Шемшученко, С.В. Бобровник // Юрид. енцикл. : в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (гол. редкол.) [та ін.]. – К., 1998–2004. – Т. 2 : Д–Й. – 744 с.
7. Перевалова Л.В. Законність / Л.В. Перевалова, М.Г. Окладна // Політол. енцикл. словник / упоряд. В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К., 2004. – С. 208.
8. Поплавска Э. Принцип субсидиарности и его место в новой Конституции Польши // Журн. рос. права. – 1999. – № 3/4. – С. 168-169.
9. Іваненко Г.В. Конституційна модель правової держави: шляхи її удосконалювання і реалізації : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.13 – правові проблеми політичних інститутів і процесів / Г.В. Іваненко – Одеса, 2002. – К., 2000. – 18 с.

УДК 340.15(477.5):342.5

О.В. Горяга

РОЛЬ КОЗАЦЬКОЇ СТАРШИНИ ГЕТЬМАНЩИНИ У ВИКОНАННІ АДМІНІСТРАТИВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ФУНКЦІЙ

У другій половині XVII – на початку XVIII ст. козацька старшина цілковито домінувала в центральних органах влади Гетьманщини і перебрала на себе значну частину владних повноважень щодо управління країною. Занепад Генеральної військової ради та збільшення засобів впливу на гетьманську владу дозволили старшині виступити в ролі нової політичної еліти країни, яка у загальному вигляді визначала курс соціально-економічного та політичного розвитку козацької держави.

Для років після проголошення незалежності України характерним є зростання інтересу дослідників до проблем історії місцевого управління та самоврядування, зокрема в період Гетьманщини. Цією проблемою займалися В. Модзалевський [1], М. Слабченко [3], М. Василенко [4], В. Дядиченко [7], В. Єрмолаєв [8].

Метою цієї статті є висвітлення аналогічних процесів, що відбувалися на регіональному рівні, де поступово здійснювалася монополізація влади козацькою старшиною.

Адміністративний поділ Української козацької держави дублював структуру війська: територіальні одиниці відповідали ієрархії військових підрозділів. Відповідно, на місцях складалися такі територіальні одиниці, як полки й сотні, управління якими здійснювалося місцевими органами влади. Загалом, їхня структура була аналогічною структурі центральних органів влади. Тут був одноосібний начальник (полковник або сотник), тут були представницькі органи, що репрезентували інтереси усього козацького загалу (полкові та сотенні ради), тут були уряди й канцелярії (полкові та сотенні), які здійснювали поточне управління територією.